

HAR XIL TABIIY SHAROITDAGI KURKALAR POSTNATAL ONTOGENEZIDA OYOQ SUYAKLARINING MORFOMETRIK XUSUSIYATLARI

v.f.n., professor, **Tashtemirov R**

stajyor-o'qituvshi, **Dauletbaev N**

e-mail: dauletbaev.nursultan@bk.ru

Annotatsiya. Ushbu tezisda Respublikamiz chorvachiligiga ziyon yetkazayotgan, parrandachilikdagi oyoq suyaklari bo'yicha adabiyotlar sharhi asosida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: kurka, oyoq suyaklari, ozuqa, to'qima.

Kirish. Aholi o'rtasida parranda go'shtiga bo'lgan ehtiyoj yildan-yilga ortib bormoqda. Tarkibidagi oqsil miqdori (24% dan ortiq) boshqa hayvon go'shtiga nisbatan yuqoriligi, yog', xolesterin miqdorining kamligi va fosfor moddasining ko'pligi hamda PP, B1 va B2 vitaminlarga boy ekanligi, ushbu go'sht turining parhez mahsulot ekanligini belgilaydi. Parranda go'shtini iste'mol qilish bo'yicha jon boshiga dunyoda, Belorusiyada 58 kg, Rossiyada 29,4 kg, Ukrainada 26,9 kg bo'lib, O'zbekiston Respublikasida ham bu ko'rsatgich so'ngi yillarda ortib bormoqda, chunki parranda go'shti va tuxumi parhez mahsulotlari hisoblanib, inson organizmi uchun muhim oziq ovqat manbai hisoblanadi[6].

Qushlar sinfining xususiyati turlarni ma'lum bir taksonomik birlikka (sinfga) talqin qilishning o'ziga xos morfologik mezonlarini hisobga oladi. Tabiiy tanlanish jarayonida qushlar havoda harakat qilish qobiliyatiga ega bo'lib, parvozga moslashdilar, buning natijasida ular bir qator evolyutsion xususiyatlarni oldilar, masalan, qanotlari va patlari, yaxshi rivojlangan elkama-kamar va tabaqalashtirilgan mushaklar, to'rtta qushlar. -kamerali yurak, yuqori doimiy tana harorati (tananing

gomeotermiyasi), o'pka va kuchli skelet, maxsus nafas olish tizimi. Qushlar yuqori nerv faoliyatining yaxshi rivojlangan darajasiga ega, bu ularga individual va guruh harakatlarini bajarishga imkon beradi

Sinflararo farqlar bu hayvonlarning anatomik tuzilishidagi xususiyatlarni va fiziologik darajadagi ayrim omillarni hisobga oladi [Lysov V.F., Maksimov V.I., 2003].

Olingan natijalar tahlili. Qushlar sinfi 9000 ga yaqin turni o'z ichiga oladi, ular ikkita infra sinfga bo'lingan: ratitlar - Ratidae va keeled - Carinatae. Ulardan faqat o'n ikkitasi qishloq xo'jaligiga tegishli. Barcha ferma va parrandachilik novdalar yoki ikkita to'plamga bo'lingan (yuqori tartib) infra-sinf karinae (yangi palatin) ga tegishli (Beycek V., Shtyastny K., 2004). – galliformes – bu birlikka tovuqlar, kurkalar , qirg'ovullar, qora guruch kiradi;

– g'ozsimon qushlar – anseriformes – vakillari – o'rdak, g'oz, oqqushlar. Inson qushlarning ba'zi turlarini qo'lga kiritib, ulardan to'liq, parhezli oziq-ovqat manbai sifatida foydalanishni o'rgandi (Kocish I.I., Petrash M.G., Smirnov S.B., 2007).

Go'shtli parrandachilikda 42 kunlik broylerlarning tana vazni 2,5 kg ga etadi. Shu bilan birga, seleksionerlar yosh hayvonlarning erta o'sish tezligiga, go'sht tanasining shakliga, go'sht sifatiga va mushak tolalari hajmiga e'tibor berishadi. Biroq, broyler tana vaznining o'sish sur'atlarini oshirishga qaratilgan naslchilik faoliyati ko'pincha suyak to'qimalarining shakllanishi va uning minerallashuvi jarayonlarini hisobga olmaydi, bu fiziologik zaxiralarning pasayishiga olib keladi va genetik potentsialning namoyon bo'lish imkoniyatlarini ta'minlash uchun mo'ljallangan. yuqori mahsuldorlik va qushning optimal salomatligi o'rtasidagi muvozanat [Ejkov D.V., Gerasimov A.P. Yapparov I.A., 2022]

A.Nikolaev va L.Teltsov (2006) fikriga ko'ra zamonaviy yuqori mahsuldor xochlarning broylerlarini etishtirish ko'pincha oyoq-qo'llarning suyak to'qimalarining o'sishi va rivojlanishining buzilishi bilan birga keladi, ularning shakllanishi osteogenezda mineralizatsiyaning o'ziga xos xususiyatlari bilan bog'liq.

Parranda suyak to'qimalarining biologiyasi. Tovuqlarda skelet tana vaznining taxminan 12-13% ni va g'ozlarda taxminan 15% ni tashkil qiladi. Skelet tizimining ko'rinadigan yengilligidan farqli o'laroq, u skeletning strukturaviy birliklari - suyaklarning ingichkaligi va shakllangan bo'shliqlari va ularning birlashishi bilan ta'minlangan mustahkamlik va elastiklik xususiyatlariga ega. Shu bilan birga, suyaklarning ixcham moddasi ohak tuzlariga boy [5].

Kikirdak to'qimasi organ sifatida suyakning tarkibiy qismlaridan biridir. Bu uzun suyaklarning diafizalarini qoplaydigan elastik va elastik to'qimadir. Xaftaga gialin, elastik va tolali bo'linadi. Embrion rivojlanish davrida gialin xaftaga embrionning kelajakdagi skeletini ifodalaydi. Postembrional davrda hayvonlarda bu turdagi xaftaga to'qimalari bo'g'imlarni qoplaydi, qovurg'alarining xaftagasini hosil qiladi, shuningdek, nafas olish tizimidagi butun xaftaga skeletini ifodalaydi [1].

Oraliq moddaning bir qismi sifatida tolali xaftaga to'qimalarida parallel yoki kesishgan to'plamlari bo'lgan kollagen tolalari mavjud. Ushbu turdagi xaftaga lokalizatsiyasi intervertebral va ba'zi artikulyar xaftaga tushadi [2].

Postembrional davrda xaftaga to'qimalarining o'sishi yosh biriktiruvchi to'qima hujayralarini (appozitsiya o'sishi) o'z ichiga olgan perixondrium qobig'i orqali amalga oshiriladi. Bu qobiq zich tolali biriktiruvchi to'qimadan qurilgan bo'lib, yosh biriktiruvchi to'qima hujayralariga boy. Qatlamlash orqali etuk xaftaga yopishib, xaftaga va uning oraliq moddasi hosil bo'ladi. Tashqi qatlamlanishdan tashqari, xaftaga xaftaga to'qima hujayralarining murakkab bo'linishi tufayli ichkaridan ham o'sishi mumkin [3].

Umumiy strukturaviy va funktsional xususiyatlariga ko'ra, xaftaga to'qimalari qon tomirlariga ega emas, uzluksiz o'sishga qodir, o'zi kuchli va elastik va deformatsiyani qaytarish qobiliyatiga ega. Shu bilan birga, u metabolizmning nisbatan past darajasiga ega, uning oziqlanishi perixondriyaning qon tomirlaridan chiqarilgan ozuqaviy suyuqlikning to'qimalarga oqib chiqishi va xaftaga tushadigan hujayralariga kirib borishi orqali diffuziya orqali amalga oshiriladi va shu bilan uni oziqlantiradi [4].

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Васильев Ю. Г. Цитология, гистология, эмбриология: учебник / Ю. Г. Васильев, Е. И. Трошин, В. В. Яглов. – 2-е изд., испр. – Санкт-Петербург: Лань, 2022. – 576 с
2. Гудин В. А. Физиология и этология сельскохозяйственных птиц: учебник / В. А. Гудин, В. Ф. Лысов, В. И. Максимов. – Санкт-Петербург: Лань, 2022. – 336 с.
3. Ежов М. Ю. Нерешённые вопросы регенерации хрящевой и костной ткани (Обзорно-аналитическая статья) / М. Ю. Ежов, И. Ю. Ежов, А. К. Кашко [и др.] // Успехи современного естествознания. – 2015. – № 5. – С. 126–131
4. Елисеев А. П. Анатомия и физиология сельскохозяйственных животных: учебник для СПО / А. П. Елисеев, Н. А. Сафонов, В. И. Бойко. – СанктПетербург: Квадро, 2021. – 456 с
5. Нохрина К. А. Особенности скелета птицы / К. А. Нохрина, Л. И. Дроздова, А. П. Никитин // Болезни птиц: сборник статей, Екатеринбург, 10 сентября 2020 года. – Екатеринбург: Уральский государственный аграрный университет, 2020. – С. 139–142.
6. Davlatov R. Parranda kasalliklari fanidan amaliy va laboratoriya mashg'ulotlarini bajarish bo'yicha uslubiy qo'llanma. Samarqand, 2017. 107 bet.
7. S A Haydarova, B D Narziev, R M Tashtemirov (2022)., Dynamics of X-Ray Status After Osteosynthesis in Dog Fractures of Injury Bones. Central Asian Journal of Theoretical and Applied Science 3 (8), 126-130